

Nr 1(74) 2019

ISSN 2544-7068

BEZPIECZNY BANK

BFG BANKOWY
FUNDUSZ
GWARANCYJNY

BEZPIECZNY BANK jest czasopismem wydawanym przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny od 1997 roku, poświęconym zagadnieniom stabilności systemu finansowego, ze szczególnym uwzględnieniem systemu bankowego.

KOMITET REDAKCYJNY

prof. Jan Szambelańczyk – redaktor naczelny
prof. Małgorzata Iwanicz-Drozdowska
prof. Ryszard Kokoszczński
prof. Monika Marcinkowska
prof. Ewa Miklaszewska
prof. Krzysztof Opolski
dr Ewa Kulińska-Sadłocha
Ewa Teleżyńska – sekretarz redakcji

RADA PROGRAMOWO-NAUKOWA

Piotr Nowak – przewodniczący
prof. Paola Bongini
prof. Santiago Carbo-Valverde
prof. Dariusz Filar
prof. Eugeniusz Gatnar
prof. Andrzej Gospodarowicz
prof. Leszek Pawłowicz
Krzysztof Pietraszkiewicz
Zdzisław Sokal
prof. Rafał Sura

Artykuły publikowane w **BEZPIECZNYM BANKU** są recenzowane.
Za publikację naukową w **BEZPIECZNYM BANKU** Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego przyznał trzynastacie punktów.
BEZPIECZNY BANK (online) ISSN 2544-7068
Wcześniejsze wydania **BEZPIECZNEGO BANKU** miały numer ISSN 1429-2939

REDAKCJA

Krystyna Kawerska

WYDAWCA

Bankowy Fundusz Gwarancyjny
ul. Ks. Ignacego Jana Skorupki 4
00-546 Warszawa

SEKRETARIAT REDAKCJI

Ewa Teleżyńska
Telefon: 22 583 08 78
e-mail: redakcja@bfg.pl

Informacje dotyczące wymogów formalnych i edytorskich dla autorów publikacji znajdują się na stronie: **www.bfg.pl**

Opracowanie komputerowe:
Dom Wydawniczy ELIPSA
ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa
tel. 22 635 03 01, e-mail: elipsa@elipsa.pl,
www.elipsa.pl

Maria Magdalena Golec*
ORCID: 0000-0003-2474-3987

Małe spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe – uwarunkowania nadzoru finansowego i kondycja finansowa

Streszczenie

W 2017 r. w sektorze spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, w wyniku nowelizacji ustawowej wyodrębniono nową kategorię spółdzielni – małą kasę. Instytucje spełniające kryterium małej kasy mogą oferować ograniczony zakres usług finansowych w porównaniu do innych spółdzielni, jednak złagodzone wobec nich wymogi sprawozdawcze wynikające z nadzoru finansowego. Zmianę tę wprowadzono w następstwie wyroku Trybunału Konstytucyjnego uznającego nadzór nad małymi kasami za niezgodny z konstytucją.

Celem opracowania jest ocena wprowadzonych zmian w nadzorze nad małymi kasami w powiązaniu z ich kondycją finansową na tle całego sektora SKOK w dwóch ujęciach czasowych, w 2014 r. i 2017 r.

Wprowadzone w małych kasach zmiany regulacyjne są nieznaczne, niekiedy mają jedynie charakter deklaracyjny, a ich zasadniczym celem było formalne wypełnienie obowiązku wynikającego z wyroku TK. W 2017 r. małymi kasami było jedynie dziewięć instytucji, co stanowiło ponad ¼ liczby kas ogółem, a udział ich sumy bilansowej w tym sektorze wynosił poniżej 1%. Natomiast małe kasy charakteryzują się większą stabilnością, choć mają rentowność zbliżoną dla całego sektora.

Słowa kluczowe: spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, małe kasy, nadzór finansowy, kondycja finansowa

JEL: G21, G28, L38

* Doktor na Wydziale Finansów i Bankowości w Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu.

Small cooperative savings and credit unions – financial supervision determinants and financial condition

Abstract

In 2017 as a result of the statutory amendment in Polish credit union sector, a new type of cooperatives was appeared – a small credit union.

Institutions that meet the criterion of a small credit union may offer only a limited range of financial services compared to other cooperatives, however, the burdens resulting from financial supervision have been mitigated. This change has resulted of the implementation of the Constitutional Tribunal's judgment recognizing the supervision of small credit unions as unconstitutional.

The aim of the study is to assess the introduced changes in the supervision of small credit unions in conjunction with their financial condition compared to the entire credit union sector in two time span; in 2014 and 2017.

The regulatory changes introduced in small credit unions are minor, their purpose was primarily to fulfill the obligation arising from the judgment CT. In 2017, there were nine small credit unions, representing over ¼ of the sector institutions, and the share of their balance sheet total in this sector was below 1%. On the other hand, small credit unions are characterized by greater stability although they have a similar profitability compare to the entire sector.

Key words: credit unions, small credit unions, financial supervision, financial condition

Wstęp

Relatywnie niewielka skala działalności spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (SKOK), w wielu krajach nazywanych uniami kredytowymi, plasuje te instytucje na peryferiach systemu finansowego. Z drugiej jednak strony specyfika profilu klientów kas i ich pozycja ekonomiczno-finansowa stawia problem bezpieczeństwa obrotu finansowego z tymi instytucjami jako kwestię kluczową. W tym względzie specyficzne funkcje do spełnienia mają organizacje wyższego rzędu zrzeszające tego rodzaju spółdzielnie kredytowe, a przede wszystkim nadzór bankowy w krajach, w których instytucje te nadzorowi podlegają.

Od 2017 r. w systemie spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w Polsce, podlegających nadzorowi Komisji Nadzoru Finansowego, wprowadzono regulacje prawne korygujące zakres nadzoru. Korekty dotyczą tylko tzw. małych kas, o sumie bilansowej nie przekraczającej 20 mln złotych, świadczących usługi dla co najwyżej 10 tys. członków. W intencji ustawodawcy nowe podejście powinno zapewnić instytucjom działającym w mikroskali proporcjonalność regulacji, zmniejszenie zakresu ingerencji państwa w ich działalność, biorąc pod uwagę obowiązki sprawozdawcze oraz kontrole nadzorcze. Wart rozważenia jest więc szczegółowy zakres oddziaływania nadzoru w odniesieniu do nowej kategorii instytucji monetarnych w Polsce, czyli małych kas.

Wyodrębnienie małych kas nastąpiło w czasie procesów restrukturyzacyjnych i naprawczych w sektorze. W 2013 r. kasy prowadziły finansową obsługę ponad 2,6 mln członków i gromadziły 18,7 mld depozytów, zaś już w kolejnych latach skala działalności tego sektora znacząco skurczyła się, w 2017 r. liczba członków wynosiła 1,7 mln, zaś gromadzone depozyty stanowiły 9,8 mld zł¹. Diagnozowane przez KNF i NBP niedokapitalizowanie instytucji sektora kas oraz niska jakość portfeli kredytowych prowadziły do sytuacji zagrożenia wypłacalności, a niekiedy do upadłości lub przejęć rozpatrywanych spółdzielni przez inne podmioty. Negatywne skutki problemów finansowych części instytucji dostrzegane są przez wszystkie kasy, przy czym efekt zarażania byłby daleko bardziej idący, gdyby nie włączenie kas w 2013 r. do systemu gwarancji depozytów Bankowego Funduszu Gwarancyjnego².

Sektor spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych jest wewnętrznie bardzo zróżnicowany, a na średnie wyniki czy nawet na wizerunek wpływają przede wszystkim największe instytucje.

Celem opracowania jest ocena wprowadzonych zmian w nadzorze nad małymi kasami oraz zbadanie kondycji finansowej małych kas w porównaniu do sytuacji całego sektora kas w 2017 r. i 2014 r. W ramach prac badawczych przeprowadzono studia literatury dotyczące nadzoru finansowego w małych spółdzielniach kredytowych oraz aktów prawnych w zakresie wprowadzonych zmian w nadzorze w Polsce. W ostatniej części opracowania, na podstawie sprawozdań finansowych, zidentyfikowano grupę małych kas, dokonano analizy danych sprawozdawczych tych kas za lata 2014 i 2017 oraz porównano wyniki tej grupy instytucji do wskaźników finansowych obejmujących cały sektor spółdzielczych kas.

1. Przesłanki i organizacja nadzoru nad małymi spółdzielniami kredytowymi w literaturze

Do zasadniczych przesłanek regulacji rynku finansowego zalicza się głównie dążenie do eliminowania kryzysów oraz konieczność ochrony „słabszych” uczestników tego rynku³. Odzwierciedlają to przede wszystkim normy prawne i regulacje ostrożnościowe, a także uprawnienia nadzorcze podmiotów wypełniających tę funkcję.

¹ GUS, *Wyniki finansowe spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2013 r.*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-finansowe/wyniki-finansowe-spoldzielczych-kas-oszczednosciowo-kredytowych-w-2013-r-,16,1.html>; GUS, *Wyniki finansowe spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2017 r.* <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-finansowe/wyniki-finansowe-spoldzielczych-kas-oszczednosciowo-kredytowych-w-2017-roku,16,5.html>

² Warto nadmienić, że w związku z gwarancjami BFG deponenci kas, podmiotów charakteryzujących się często podwyższonym poziomem ryzyka, korzystający z wyższych stóp procentowych z tytułu lokowania depozytów, zyskali bezpieczeństwo tożsame z lokowaniem środków pieniężnych w bankach.

³ Np. B.E. Gup, *Banking and Financial Institutions: a Guide for Directors, Investors, and Counterparties*, John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey 2011, s. 42; A. Zalcewicz A., *Bank lokalny. Studium prawne*, Difin, Warszawa 2013, s. 175–180.

Są to najczęściej specjalnie dedykowane instytucje w strukturach wyższego rzędu lub wyspecjalizowany nadzór finansowy, a także inne ogniwa sieci bezpieczeństwa finansowego (np. ministerstwo finansów, bank centralny, agencja gwarantująca depozyty, organ uporządkowanej restrukturyzacji (ang. *resolution authority*)).

Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, podobnie jak banki, prowadząc działalność kredytową jako pośrednicy finansowi, obciążają ryzykiem pozyskane kapitały, przy czym relacja depozytów przekształconych w aktywa do kapitałów własnych jest relatywnie wysoka. Sprawia to, że stabilność funkcjonowania kas uzależniona jest przede wszystkim od zaufania deponentów, a utrata tego zaufania do jednej bądź kilku takich instytucji stosunkowo łatwo powodować może zarażanie innych podmiotów, prowadząc do kryzysu sektora. Rozwiązania polegające na gwarantowaniu depozytów w kasach przez odpowiednie instytucje w danym kraju stanowią swoisty bufor bezpieczeństwa i ograniczają ryzyko runu na kasy.

Teoretycznie upodabnianie rozwiązań regulacyjnych i nadzorczych dla banków i kas jest kontrowersyjne. Szczególnie ze względu na zasady: lokalności, wzajemności (oferowanie usług tylko dla członków, tzw. spółdzielni zamkniętej) oraz relatywnie niewielkiej skali działalności. Dlatego, z jednej strony, ochrona deponentów tej kategorii podmiotów nie jest potrzebna, gdyż będąc współwłaścicielami spółdzielni mają (przynajmniej formalnie) dostęp do informacji o jej działalności i skali podejmowanego przez kierownictwo ryzyka⁴. W literaturze przedmiotu podkreśla się ponadto większą stabilność spółdzielni kredytowych, ze względu na małą skłonność do podejmowania nadmiernego ryzyka, ograniczoną zależność od finansowania działalności na rynkach kapitałowych oraz mniejszą podatność na cykle koniunkturalne⁵. Z drugiej zaś strony rozwój oferty finansowej, obejmującej coraz to bardziej złożone usługi oraz wzrost skali działalności, utrudniają nadzór właścicielski, a przy formalnych li tylko związkach członków ze spółdzielnią ryzyko wynikające z teorii agencji może prowadzić do negatywnych efektów zewnętrznych⁶. Dlatego znaczny wzrost skali działalności jest istotnym powodem wprowadzania regulacji i zewnętrznego nadzoru⁷.

Rozwiązania w zakresie regulacji i nadzoru nad uniami kredytowymi są różnorodne. W literaturze wskazuje się głównie zależność od wielkości i złożoności funkcjo-

⁴ O ile w bankach nadzór ma chronić deponentów przed nadmiernym ryzykiem podejmowanym przez zarząd, który w dążeniu do maksymalizacji zysków może naruszać granice bezpieczeństwa, o tyle w uniach kredytowych tego rodzaju konflikt nie powinien wystąpić, choćby ze względu na brak presji członków na uzyskiwanie zysków. Niestety, doświadczenia krajowe i zagraniczne dostarczają dowodów na fałszywość tego założenia.

⁵ J. Goddard, D. McKillop, J.O.S. Wilson, *U.S. Credit Unions: Survival, Consolidation, and Growth*, „Economic Inquiry” 2014, vol. 52, no.1, s. 305.

⁶ D.G. McKillop, J.O. Wilson, *Credit Unions: A Theoretical and Empirical Overview*, „Financial Markets, Institutions and Instruments” 2011, vol. 20, no. 3, s. 37, 39.

⁷ A. Khafagy, *Regulation, supervision and deposit insurance for financial cooperatives: an empirical investigation*, „Annals of Finance” 2018, vol. 14, Iss. 2, s. 145.

nowania kas, a także fazy ich rozwoju⁸. W systemach spółdzielni kredytowych mogą funkcjonować różne modele⁹:

- brak nadzoru finansowego, zaś funkcjonujący nadzór ma charakter niefinansowy, dotyczy spółdzielczej formy prowadzenia działalności i jest świadczony przez określony urząd państwowy;
- pośredni nadzór finansowy, w którym państwo powierza wykonywanie czynności nadzorczych określonej jednostce wyższego rzędu, najczęściej instytucji zrzeszającej;
- bezpośredni nadzór finansowy jedynie największych spółdzielni;
- bezpośredni nadzór finansowy sprawowany przez tę samą instytucję, co w sektorze bankowym, lub wyspecjalizowany urząd ds. unii kredytowych.

Badania prowadzone w latach 1995–2014 w 65 krajach rozwijających się, dotyczące nadzoru nad takimi instytucjami jak polskie kasy, dowodzą stopniowego przechodzenia systemów unii kredytowych do kolejnych faz rozwoju, zmniejszanie liczby systemów pozbawionych nadzoru finansowego, zwiększanie rozwiązań z nadzorem instytucji wyższego rzędu, bądź z pełnym nadzorem finansowym¹⁰. Wykazano również, że nadzór prowadzony przez niebankowe instytucje nadzorcze stymuluje rozwój tej grupy spółdzielni¹¹. Ponadto w innych badaniach dotyczących instytucji mikrofinansowych potwierdzono związek między wprowadzeniem nadzoru finansowego a obniżeniem rentowności nadzorowanych instytucji finansowych¹².

Na gruncie europejskim znaczący wpływ na sposób i zakres regulacji unii kredytowych mają dyrektywy Unii Europejskiej. W państwach Unii Europejskiej działalność mogą prowadzić dwa rodzaje unii kredytowych, część z nich jako instytucje kredytowe podlega identycznym jak banki wymogom regulacyjnym oraz nadzorowi. Tego rodzaju unie kredytowe funkcjonują w Czechach, Estonii czy Rumunii. W innych państwach UE zaś wyłączono unie kredytowe spod działania Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi. Wyłączeniu temu podlegają unie kredytowe z Wielkiej Brytanii, Irlandii, Litwy (*kredito unijos*), Łotwy (*krajaizdevu sabiedribas*) czy Polski (*spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe*)¹³.

⁸ B. Branch, D. Grance, *Technical Guide: Credit Union Regulation and Supervision*, World Council of Credit Unions, Madison 2008, s. 13–15.

⁹ *Ibidem*; C. Cuevas, K.P. Fischer, *Regulation and Supervision of Cooperative Financial Institutions Issues in Governance, Regulation, and Supervision*, „World Bank Working Paper” 2006, no. 82, s. 2.

¹⁰ A. Khafagy, *Regulation, supervision...*, *op. cit.*, s. 147–149.

¹¹ *Ibidem*, s. 173–174.

¹² R. Cull, A. Demirgüç-Kunt, J. Morduch, *Does Regulatory Supervision curtail Microfinance Profitability and outreach?*, „World Bank Working Paper” 2009, no. 4748, s. 26–27.

¹³ Warto dodać, że z powyższego wyłączenia korzystają również inne instytucje spółdzielcze świadczące usługi wyłącznie dla członków, jak: portugalskie *Caixas económicas*, francuskie *Caisse des dépôts et consignations*, włoskie *Cassa depositi e prestiti*, irlandzkie *friendly societies*. Łącznie w dyrektywie wskazano wyłączenia różnych instytucji z 20 państw UE. Art. 2. Dyrektywa 2013/36/UE Parlamentu

W teorii i praktyce podkreśla się, że wobec małych spółdzielni kredytowych oferujących jedynie ograniczony zakres usług finansowych należy respektować zasadę proporcjonalności regulacji. Zakłada się, że ingerencja państwa powinna być adekwatna do celów, zaś koszty regulacji ponoszone przez jej adresatów nie mogą być nadmierne, ale proporcjonalne do korzyści uzyskiwanych przez ogół społeczeństwa. Zasada ta stanowi swoistą dyrektywę dla ustawodawcy i dotyczy eliminowania nadmiernych obciążeń, wyboru „złotego środka” między bezpieczeństwem systemu a swobodą działalności gospodarczej.

2. Nadzór nad małymi kasami w Polsce

W początkowym okresie działalności, tj. od 1994 r. do 2012 r., spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe funkcjonowały opierając się na modelu nadzoru korporacyjnego sprawowanego przez instytucję zrzeszającą – Krajową Spółdzielczą Kasę Oszczędnościowo-Kredytową. Znaczny wzrost skali i ryzyka działalności instytucji sektora¹⁴ oraz niedostateczne zabezpieczenie kapitałowe prowadzonej działalności¹⁵ stały się argumentami uzasadniającymi wprowadzenie państwowego nadzoru finansowego sprawowanego przez Komisję Nadzoru Finansowego. Wraz z wejściem w życie nowej regulacji ustawowej w 2012 r. rozpoczął się proces znaczących przeobrażeń w działalności kas¹⁶. Wprowadzono m.in.: licencjonowanie działalności, wiele obowiązków sprawozdawczych dla kas, obowiązkowe zatwierdzanie statutów tych instytucji przez organ nadzoru, nakaz powołania prezesów zarządów za zgodą KNF, gwarancje BFG dla depozytów członków. Kasy zostały zobowiązane do posiadania funduszy własnych dostosowanych do rozmiaru prowadzonej działalności oraz utrzymywania współczynnika wypłacalności na poziomie nie niższym niż ustalony w regulacjach. Nowe ramy prawne działalności kas zasadniczo zwiększyły zakres regulacji ich działalności.

Równolegle do wprowadzenia państwowego nadzoru, w wielu instytucjach sektora pojawiły się problemy finansowe. Kondycja ekonomiczna każdego podmiotu gospodarującego jest wypadkową wielu czynników zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Nowe regulacje dotyczące kas przyczyniły się do ujawnienia skali problemów finansowych, zaś w przypadku niektórych instytucji pogłębiły trudności w prowadzeniu działalności, dotyczyło to m.in. wzrostu kosztów i obciążeń wyników.

Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, Dz.U. UE L 176 z 27 czerwca 2013 r.

¹⁴ GUS, *Wyniki finansowe spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2013 r.*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-finansowe/wyniki-finansowe-spoldzielczych-kas-oszczednosciowo-kredytowych-w-2013-r-,16,1.html>

¹⁵ *Credit Unions in Poland: Diagnostic and Proposals on Regulation and Supervision*, „World Bank Report” 2010, No. 59432, s. 6.

¹⁶ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, tekst jednolity, Dz.U. 2018 poz. 2386 ze zm. (data wejścia w życie: 27 października 2012 r.).

W trakcie sprawowania nadzoru przez KNF do czerwca 2018 r. liczba kas zmniejszyła się o 22 instytucje, w efekcie upadłości bądź przejęć kas przez banki oraz inne kasy¹⁷. W 2017 r. 24 instytucje objęte były postępowaniem naprawczym (przy czym tylko 4 z nich realizowały programy zaakceptowane przez KNF)¹⁸. Niedostatki regulacji, nieprzestrzeganie zasad spółdzielczych, a także pobłażliwość w sprawowaniu nadzoru korporacyjnego, przy bardzo niskich kapitałach własnych w stosunku do aktywów i ich jakości, narażały kasy na niebezpieczeństwo niewypłacalności. Wprowadzone regulacje w równym stopniu objęły duże kasy, wzrost których mógł stać się przesłanką wprowadzenia zewnętrznego nadzoru, jak i najmniejsze instytucje. Niektórzy autorzy eksponują, że nowych regulacji nie dostosowano do zakresu i skali działalności kas oraz nie zapewniono odpowiedniego okresu dostosowawczego¹⁹.

W większości nowych regulacji nie przewidziano różnicowania obciążeń i obowiązków ze względu na wielkość kasy. W tej sytuacji najmniejsi uczestnicy rynku zostali zobowiązani do utworzenia dodatkowych stanowisk, z powodu np. wzrostu nadzorczych obowiązków sprawozdawczych. O braku adekwatności prowadzonego nadzoru świadczą wręcz anegdotyczne sytuacje, kiedy to np. do jednej małej kasy na kontrolę przyjechało 9 inspektorów KNF, podczas gdy w centrali tej kasy pracowało 7 osób (łącznie z zarządem)²⁰.

Na konieczność wewnętrznego zróżnicowania sektora spółdzielczych kas pod względem regulacyjnym zwrócił uwagę Trybunał Konstytucyjny, który w uchwale K 41/12 z 31 lipca 2015 r., stwierdzającej konstytucyjność nadzoru państwa nad kasami uznał, że przepisy wprowadzające nadzór KNF nad działalnością małych kas są niezgodne z konstytucją RP²¹. Nadzór państwa nad kasami jest dopuszczalny, jednak na ustawodawcy ciąży konstytucyjny obowiązek zróżnicowania prawnych środków nadzorczych, ze względu na różną wielkość kas i zasięg ich aktywności depozytowo-kredytowej. W uzasadnieniu podkreślono również, że ówczesne regulacje przewidywały środki nadzoru adekwatne do funkcjonowania kas o dużych rozmiarach, których pozycja na rynku usług finansowych była znacząco odmienna od małych kas, prowadzących działalność o ograniczonym zasięgu.

¹⁷ NBP, *Raport o stabilności systemu finansowego. Grudzień 2018 r.*, Warszawa 2018, <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemfinansowy/stabilnosc.html>, s. 74.

¹⁸ NBP, *Raport o stabilności systemu finansowego. Czerwiec 2018 r.*, Warszawa 2018, <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemfinansowy/stabilnosc.html>, s. 93.

¹⁹ G. Ancyparowicz, *Sytuacja prawna a standing finansowy spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych*, Sopot 2015, Biblioteka Kwartalnika Naukowego Pieniądze i Więż, s. 78–79, 102–104; A. Herbert, Sz. Pawłowski, P. Zakrzewski, *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 242–245; T. Orzeszko, *Banki spółdzielcze i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe w Polsce – podobieństwa oraz różnice*, „Bezpieczny Bank” 2014, nr 4, s. 153; P. Pelc, *Nadzór nad spółdzielczymi kasami oszczędnościowo-kredytowymi a nadzór nad innymi instytucjami finansowymi w Polsce*, [w:] *Nowe koncepcje i regulacje nadzoru finansowego. Nadzór makroostabilnościowy, Nadzór bankowy SKOK. Instrumenty finansowe*, pod red. W. Rogowskiego, Oficyna Allerhanda, Kraków–Warszawa 2014, s. 120.

²⁰ Na podstawie wywiadu z prezesem jednej z kas przeprowadzonego przez autorkę.

²¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 lipca 2015 r. sygn. akt K 41/12, Dz.U. 2015 poz. 1158.

Ustawodawca otrzymał 18 miesięcy na dostosowanie zaskarżonego artykułu ustawy do zasad obowiązujących w konstytucji (zakwestionowany przepis tracił moc 14 lutego 2017 r.) Wykonując wyrok TK, w trybie pilnym Sejm uchwalił nowelizację 26 stycznia 2017 r., Senat nie wniósł do niej poprawek, zaś prezydent podpisał ją 10 lutego i ustawa weszła w życie w dniu następnym po dniu ogłoszenia (czyli 14 lutego 2017 r.). Przede wszystkim nowela wprowadziła definicję „małej kasy”. Małą kasą jest spółdzielcza kasa, której suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego nie przekracza 20 mln zł oraz średnioroczna liczba członków kasy w ostatnim roku obrotowym nie przekracza 10 tys. osób²². W uzasadnieniu wskazano, że poziom sumy bilansowej ustalono w taki sposób, aby był on niższy od sumy bilansowej najmniejszego banku spółdzielczego, tj. 20,28 mln zł. Rozwiązanie to ma zapobiegać sytuacji, w której część kas, w stosunku do których będą stosowane ograniczone środki nadzoru, jest większa pod względem aktywów od małych banków spółdzielczych, które są zobowiązane do spełniania norm nadzorczych, a także nie są wyłączone spod dyrektyw CRDIV/CRR (zatem nie ma też możliwości złagodzenia tych przepisów w stosunku do tej grupy instytucji). Przyjęty poziom sumy bilansowej jest jednak znacznie niższy niż wynika to z wcześniejszej praktyki KNF wyodrębniania *I grupy* kas będących najmniejszymi instytucjami sektora.

W odniesieniu do małych kas nieznacznie ograniczono zakres działalności, złagodzone sposób sprawowania nadzoru, który pomimo zapowiedzi zmiany instytucji nadzorującej zapisanej w projekcie ustawy nadal jest sprawowany przez KNF²³. W sytuacji wdrożenia wyłączenia części spod nadzoru KNF, oznaczałoby to częściowy powrót do rozwiązania, które okazało się nieskuteczne, wzrost kosztów nadzoru sektora kas (ze względu na choćby duplikowanie kadry nadzorującej), a ponadto z perspektywy klientów tej grupy instytucji tworzenie swoistego szumu informacyjnego, ze względu na brak jednoznaczności określenia instytucji współodpowiedzialnej za bezpieczeństwo instytucji depozytowych.

W zakresie oferty usługowej małe kasy nie mogą wydawać pieniądza elektronicznego. Nowe przepisy znoszą obowiązek funkcjonowania w małej kasie komisji kredytowej, tym samym decyzje kredytowe są podejmowane przez zarząd kasy²⁴.

Nadzór nad małymi kasami ma być „adekwatny do stopnia skomplikowania prowadzonej przez kasy działalności oraz skali ryzyka występującego w działalności kas”²⁵.

²² Art. 1a, Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, tekst jednolity, Dz.U. 2018 poz. 2386 ze zm.

²³ Np. E. Świętochowska, *Małe SKOK-i poza nadzorem*, „Gazeta Prawna” 2016, <https://prawo.gazeta-prawna.pl/artykuly/1000789,skok-pieniadze-nadzor.html>

²⁴ Proponowano również ograniczyć małym kasom możliwość oferowania usług poprzez pośredników oraz przywrócić wcześniej obowiązujące maksymalne terminy udzielanych przez nie kredytów, jednak ostatecznie te bariery działalności nie znalazły się w znolizowanej ustawie. Zgodnie z projektem ustawy małe kasy mogły udzielać kredytów na okres do 3 lat, z wyjątkiem kredytów mieszkaniowych, dla których maksymalny termin finansowania ustalono na 5 lat. M. Kisiel, *Małe SKOK-i będą mogły pożyczać na krótko*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Male-SKOK-i-beda-mogly-pozyczac-na-krotko-7492057.html>

²⁵ Art. 60, Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, tekst jednolity, Dz.U. 2018 poz. 2386 ze zm.

Treści te zostały dodane do ustawy i dotyczą wszystkich kas, jednak w intencji ustawodawcy proporcjonalność nadzoru w stopniu największym dotyczy najmniejszych podmiotów. KNF ma też stosować wobec małych kas instrumenty oddziaływania uwzględniające skalę działalności kas oraz stosować środki łagodniejsze, jeżeli nie ma konieczności zastosowania środków „dalej idących”. W konsekwencji wprowadzenia nowych rozwiązań ustawowych wydano dwa akty wykonawcze, precyzujące założenia ustawowe (zob. tabela 1). Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 28 czerwca 2017 r. w sprawie sprawozdań spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej zostały wprowadzone uproszczenia dotyczące elementów sprawozdania finansowego. Małe kasy nie muszą sporządzać zestawienia zmian w funduszach własnych oraz rachunku przepływów pieniężnych. Mogą one kwalifikować umowy leasingu według zasad określonych w przepisach o podatku dochodowym, ponadto dopuszczono możliwości odstąpienia od ustalania aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego²⁶. Z kolei Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych ogranicza liczbę składanych przez małe kasy formularzy sprawozdawczych do 48, podczas gdy pozostałe kasy są zobligowane do przygotowywania i przekazywania do nadzoru aż 115 różnych formularzy informacyjnych²⁷. Wprowadzone akty wykonawcze zmniejszają obciążenia małych kas związane z przygotowaniem właściwej dokumentacji, sporządzaniem elementów sprawozdań czy formularzy informacyjnych, co dla tej grupy jest „odciążeniem” i pozwala się koncentrować na oferowanych usługach, zaś w ujęciu sektorowym nieuwzględnianie grupy najmniejszych podmiotów ze względu na ich marginalne znaczenie i tak nie wpływa na obraz całego sektora.

Do grudnia 2018 r. nie wprowadzono jednak nowych przepisów wykonawczych różnicujących kasy w zakresie trybu wykonywania czynności kontrolnych przez KNF czy np. wyznaczania współczynnika wypłacalności.

KNF zaczął stosować zasadę proporcjonalności w wydawanych dla kas rekomendacjach (do końca 2018 r. wydano ich 6²⁸; dwie z nich ujęto w tabeli 1). Dla przykładu, w Rekomendacji KNF A-SKOK, dotyczącej dobrych praktyk zarządzania ryzykiem ekspozycji kredytowych, wyodrębniono trzy grupy kas, tożsame ze stosowanymi w dokumentach sprawozdawczych sektora. Zakres zaleceń nadzoru uzależniono od wielkości kasy. Grupie najmniejszych instytucji zalecono stosowanie jedynie głównych punktów rekomendacji, a jeśli chodzi o szczegółowe kwestie – mogą stosować własne rozwiązania. Podobnie w większości kolejnych zaleceń nadzoru występują wyłączenia obowiązku wykonywania części zaleceń przez grupę najmniejszych kas.

²⁶ Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 28 czerwca 2017 r. w sprawie sprawozdań spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej, Dz.U. 2017 poz. 1455.

²⁷ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. 2018 poz. 268.

²⁸ Są one dostępne na stronie: www UKNF: https://www.knf.gov.pl/dla_rynkul/regulacje_i_praktyka/rekomendacje_i_wytyczne/rekomendacje_dla_SKOK?articleId=41937&p_id=18

Warto jednak nadmienić, że po zmianie ustawowej KNF nie skorygowała wydanych wcześniej rekomendacji, dlatego małe kasy są zobligowane do respektowania zaleceń nadzoru w formie wydanej przed nowelizacją ustawy.

Tabela 1. Uwzględnienie zasady proporcjonalności i odrębnego uregulowania małych kas w wybranych dokumentach wykonawczych w sektorze spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych

Rodzaj regulacji	Uwzględnienie zasady proporcjonalności regulacji	Odrębne regulacje dla małych kas
Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 28 czerwca 2017 r. w sprawie sprawozdań spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej, Dz.U. 2017 poz. 1455	+	+
Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. 2018 poz. 268	+	+
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 2017 r. w sprawie dokumentów związanych z czynnościami spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych sporządzanych na informatycznych nośnikach danych, Dz.U. 2018 poz. 126	-	-
Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 15 lipca 2014 r. w sprawie szczegółowego trybu wykonywania czynności kontrolnych Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. 2014 poz. 952	-	-
Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 czerwca 2014 r. w sprawie szczegółowego trybu wykonywania czynności kontrolnych Komisji Nadzoru Finansowego w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych i w Krajowej Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej, Dz.U. 2014 poz. 879	-	-
Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 27 sierpnia 2013 r. w sprawie współczynnika wypłacalności spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, Dz.U. 2013 poz. 1102	-	-
Rekomendacja A-SKOK dotycząca dobrych praktyk zarządzania ryzykiem ekspozycji kredytowych w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, Warszawa 2015	+	-
Rekomendacja B-SKOK dotycząca dobrych praktyk w zakresie ładu korporacyjnego spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, KNF, Warszawa 2015	+	-

„+” – oznacza uwzględnienie, „-” brak.

Źródło: opracowanie własne na podstawie aktów prawnych.

Omówione korekty w zakresie sprawowanego przez KNF nadzoru nad małymi kasami dotyczą jedynie wybranych aspektów ich działalności (w tym m.in. prowadzonej działalności usługowej, zakresu przygotowywanych danych sprawozdawczych), przy braku proporcjonalności w odniesieniu kluczowych dla działalności instytucji kredytowych kwestii: norm ostrożnościowych (np. współczynnika wypłacalności, norm płynności, metodyki oceny zdolności kredytowej, odpisów aktualizujących), kosztów nadzoru i gwarancji depozytów, ale również bardziej liberalnego podejścia do konieczności uzyskiwania akceptacji nadzoru w różnych aspektach ich funkcjonowania. Na podstawie wywiadu przeprowadzonego z kierownictwem jednej z małych kas w październiku 2018 r. oraz informacji zawartych w sprawozdaniach zarządów można stwierdzić, że zarządzający małymi kasami nie dostrzegają zmian w sposobie nadzoru nad małymi kasami, zaś wyróżnienie małych kas traktują jedynie jako spełnienie wymogu formalnego wynikającego z konieczności realizacji wyroku TK. Dla przykładu: Zarząd MSKOK w HPR w Sprawozdaniu z działalności za 2017 r. wskazuje: „Nowelizacja ustawy o skok, która weszła w życie w lutym 2017 r., a która miała ograniczyć środki nadzoru wobec małych kas [...], wprowadziła dalece nieprecyzyjne zapisy o stosowaniu przez nadzór państwowy środków adekwatnych do skali działalności kas i zidentyfikowanego ryzyka, co w praktyce nie wprowadziło żadnych zmian w tym obszarze”.

Intencją ustawodawcy było zmniejszenie zakresu regulacji i ograniczenie obciążeń nadzorczych dla małych spółdzielni, aby mogły na ograniczoną skalę świadczyć usługi swoim członkom. Wydaje się jednak, że zakres zmian jest dość ograniczony, być może rozpatrywane korekty aktów wykonawczych będą jeszcze wprowadzane.

3. Małe spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe w Polsce i ich kondycja finansowa

Pomimo że nowela ustawowa definiująca nową kategorię kasy funkcjonuje już od blisko dwóch lat, ani UKNF ani GUS nie wyodrębniają grupy małych kas jako specyficznej kategorii w swoich publikacjach dotyczących sektora kas.

W analizach sytuacji sektora SKOK UKNF wyodrębnia trzy grupy rówieśnicze: *grupa I* – to kasy spełniające łącznie dwa kryteria: suma bilansowa kasy jest mniejsza niż 50 mln zł oraz liczba członków jest niższa niż 10 tys.; *grupa II* – to kasy o sumie bilansowej co najmniej 50 mln zł, lecz nie więcej niż 200 mln zł (niezależnie od liczby członków) oraz kasy o sumie bilansowej poniżej 50 mln zł i liczbie członków co najmniej 10 tys.; *grupa III* – to kasy o sumie bilansowej powyżej 200 mln zł. *Grupa I* jest więc zdefiniowana inaczej niż jest to określone w ustawie, grupę tę stanowi znacznie większy zbiór kas. Biorąc jednak pod uwagę tę grupę podmiotów, w latach 2013–2018 można zauważyć, że liczba instytucji do niej zaliczanych zmniejszyła się o 3, podczas gdy ogólna liczba kas zmniejszyła się aż o 22. Stąd udział *grupy I* w sektorze SKOK, w niewielkim stopniu wzrosła (por. tabela 2).

Tabela 2. I grupa w sektorze spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w Polsce w latach 2013–2018

Rok	Liczba kas ogółem	Grupa kas o aktywach do 50 mln zł		Grupa kas z liczbą członków do 10 tys.	
		liczba kas	udział w aktywach sektora kas (%)	liczba kas	udział w bazie członkowskiej sektora kas (%)
2013	55	19	1,9	18	2,5
2014	50	19	2,9	17	3,0
2015	48	20	3,6	16	2,9
2016	40	18	3,5	17	4,0
2017	34	17	3,6	16	4,2
2018*	33	17	3,5	16	4,1

* Dane na 30 czerwca 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UKNF.

Ustalenia listy instytucji będących małymi kasami dokonano na podstawie analizy publikowanych sprawozdań finansowych, sprawozdań zarządów oraz danych dostępnych na stronach www. W pierwszej kolejności, biorąc pod uwagę sumę bilansową, określono potencjalną listę małych kas. Następnie dokonano jej weryfikacji z uwzględnieniem drugiego kryterium – liczby członków. Korzystano z danych KRS (w bazie LEX Omega – lata wcześniejsze oraz danych dostępnych online na stronie <https://ekrs.ms.gov.pl/za> 2017).

Na koniec 2017 r. do grupy małych kas zaliczono 9 instytucji (por. tabela 3). Jednak na koniec 2018 r. pozostało ich jedynie 7²⁹. Zmniejszenie liczby małych kas wynika z procesów konsolidacyjnych, w których mniejsi uczestnicy rynku są przyłączanymi:

- SKOK Bogdanka połączyła się ze SKOK Kozienice 30 czerwca 2018 r. i od 1 lipca kasa ta funkcjonuje pod nazwą SKOK Kozienice;
- SKOK Mysłowice decyzją zebrania przedstawicieli z dnia 15 listopada 2018 r. przyłączyła się do SKOK Szopienice.

Rozpatrywana grupa 9 małych kas (według stanu na koniec 2017 r.) stanowiła ponad 1/4 SKOK'ów w Polsce. Aż 5 małych kas nie miało strony WWW, zaś jedna nie złożyła (do końca 2018 r.) sprawozdania z działalności za 2017 r. (kasę tę wyłączono z dalszych analiz). Przyjęcie przez regulatorów restrykcyjnych kryteriów kwalifikacyjnych do grupy małych kas sprawiło, że kilka kas o zbliżonej skali nie zostało do tej grupy zaliczone (np. SKOK Poznaniak, który opublikował komunikat w tej sprawie na stronie WWW).

²⁹ O liczbie tej grupy instytucji ostatecznie przesądzą jednak opublikowane wyniki z działalności.

Małe kasy są instytucjami prowadzącymi działalność ponad 20 lat, większość z nich powstała w pierwszej lub drugiej fazie rozwoju systemu tych spółdzielni, w zależności od tego, czy kasa działała początkowo wyłącznie jako kasa zakładowa (I faza rozwoju), czy też została utworzona jako instytucja funkcjonująca w określonym środowisku już po wprowadzeniu w Polsce regulacji ustawowej tych instytucji z 1995 r.³⁰

Małe kasy mają minimalną sieć placówek, ograniczającą się nawet do jednego oddziału (przy największej liczbie 11 placówek). Liczba członków, będących zarazem jedynymi klientami, wynosi w najmniejszych jednostkach ponad 700 osób. Przy tym jednak w rozpatrywanej grupie znajdują się większe instytucje, np. SKOK Beskidy z liczbą członków blisko 6 tysięcy. Ustawowy limit liczby członków na poziomie 10 tys. nie jest zatem kryterium restrykcyjnym, podstawowym czynnikiem ograniczającym przynależność do grupy małych spółdzielni jest suma bilansowa. W związku z powyższym, przy zastosowaniu jako jedyne kryterium wyodrębniającego małe kasy – kryterium bilansowego, według danych GUS, grupa ta składałaby się ze zbliżonej liczby instytucji: w latach 2013 i 2014 byłoby to 11 podmiotów, zaś w latach 2015 i 2016 – 10 spółdzielni, zaś w 2017 r. byłoby to 9 instytucji, a zatem dokładnie tyle podmiotów, ile wynosi faktyczna liczba małych kas³¹.

Osiem instytucji spełniających oba kryteria małej kasy (po wyłączeniu SKOK Świętokrzyskiej ze względu na nieopublikowanie sprawozdania finansowego) poddano bardziej szczegółowej analizie danych sprawozdawczych, biorąc pod uwagę ich skalę i strukturę działalności, rentowność, bezpieczeństwo funkcjonowania oraz jakość portfela kredytowego – zatem wskaźniki uwzględniane w ocenie działalności instytucji kredytowych. Obliczone statystyki dla badanej grupy kas porównano do danych sektorowych, a także wyników największej kasy w Polsce – SKOK im. F. Stefczyka. Dodatkowo dokonano porównania wyników działalności za 2014 r. w grupie małych kas (według stanu z 2017 r.) do całego sektora kas. Warto podkreślić, że analizy dotyczą okresu znacznego kurczenia się sektora kas w Polsce. W 2014 r. działalność prowadziło 50 instytucji, podczas gdy w 2017 r. były to już tylko 34 podmioty.

Analizy miały na celu zweryfikowanie hipotezy badawczej w brzmieniu: ze względu na konserwatywne podejście zarządcze małe kasy są instytucjami bezpieczniejszymi niż cały sektor kas. Przyjęto, że najmniejsze instytucje sektora kas, ze względu na zachowawczą politykę zarządzania, restrykcyjne zasady udzielania finansowania i przyjmowania nowych członków, nie zwiększyły skali działalności. Po uchwaleniu

³⁰ M.M. Golec, *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe na rynku usług finansowych w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 2004, s. 59–64.

³¹ Z kolei, gdyby zastosować wyłącznie kryterium liczby członków, liczba małych kas wynosiłaby w: 2013 r. – 18 instytucji; 2014 r. – 17; 2015 r. – 16; 2016 r. i 2017 r. – 17 kas.

GUS, *Wyniki finansowe spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2014 r.*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-finansowe/wyniki-finansowe-spoldzielczych-kas-oszczednosciowo-kredytowych-w-2014-r-,16,2.html>; GUS, *Wyniki finansowe spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2016 r.*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-finansowe/wyniki-finansowe-spoldzielczych-kas-oszczednosciowo-kredytowych-w-2016-roku,16,4.html>

zmian regulacyjnych, znoszących maksymalne terminy udzielania finansowania czy zwiększających możliwości pozyskiwania nowych członków, małe kasy, często celowo rezygnowały z możliwości oferowania kredytów długoterminowych oraz usług dla podmiotów gospodarczych, ze względu na zbyt wysokie ryzyko. Podejście takie, choć ograniczało możliwości ekspansji, mogło zwiększyć bezpieczeństwo finansowe ich działalności.

Tabela 3. Małe spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe i ich podstawowe charakterystyki w 2017 r.

Małe kasy	Data rozpoczęcia działalności	Liczba placówek	Liczba członków
Międzyzakładowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa w HPR Dąbrowa Górnicza	1996	11	766
Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa „Beskidy”	1994	8	5745
Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa „Bogdanka”	1995	4	1685
Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa „Mysłowice”	1996	3	1883
Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa „Świątokrzyska”	1996	bd*	bd*
Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa przy „Dezamet” S.A. w Nowej Dębie	1995	2	2555
Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa w Elektrowni Bełchatów	1998	3	1513
Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa w Kostrzynie nad Odrą	1992	1	2251
Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa w ZWCH „Stilon” S.A.	bd	1	732

* SKOK Świątokrzyska nie przesłała do KRS sprawozdania finansowego; Kasę zaliczono do grupy małych na podstawie informacji z lat poprzednich.

Źródło: badanie własne na podstawie sprawozdań kas.

Dla oceny bezpieczeństwa działalności posłużono się współczynnikiem wypłacalności oraz wskaźnikiem jakości portfela kredytowego (tj. udziałem należności regularnych w należnościach ogółem).

Tabela 4. Grupa małych kas na tle sektora spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2017 r.

Grupa kas	Kategoria	Aktywa	Kredyty	Depozyty	Wynik netto
		w tys. zł			
Małe kasy	MSKOK w HPR Dąbrowa Górnicza	7 097,20	3 659,00	5 747,35	34,95
	SKOK „Beskidy”	18 534,80	10 840,74	16 061,88	94,58
	SKOK „Bogdanka”	11 637,60	8 177,76	8 335,22	-174,18
	SKOK „Mysłowice”	17 434,50	5 340,46	13 510,56	60,42
	SKOK przy „Dezamet” S.A. w Nowej Dębie	9 941,80	7 761,05	8 895,34	36,44
	SKOK w Elektrowni Bełchatów	9 536,00	5 631,86	6 578,99	-58,73
	SKOK w Kostrzynie nad Odrą	11 943,50	5 611,46	9 432,53	39,37
	SKOK w ZWCH „Stilon” S.A.	2 340,25	1 049,17	2 023,15	9,68
	Suma	88 465,65	48 071,50	70 585,02	42,53
	Średnia	11 058,21	6 008,94	8 823,13	5,32
	Mediana	10 789,70	5 621,66	8 615,28	35,70
	Odchylenie standardowe	5 249,92	2 975,82	4 403,29	84,81
	Współczynnik zmienności (%)	47,48	49,52	49,91	1595,32
Sektor SKOK	Suma	10 197 189,0	6 038 542,0	9 802 736,0	39 097,0
	Przeciętny SKOK	299 917,3	177 604,2	288 315,8	1 149,9
	Max SKOK	6 948 734,6	4 245 524,2	6 631 466,0	62 395,4
Wskaźniki struktury		w %			
Udział małych kas w sektorze kas		0,87	0,80	0,72	-
Udział największej SKOK w sektorze kas		68,1	70,3	67,6	-

Źródło: badania własne na podstawie sprawozdań kas oraz: UKNF, *Informacja o sytuacji spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2017 r.*, Warszawa 2018, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_sytuacji_skok_2017_61878.pdf

Suma bilansowa najmniejszej kasy wynosi 2,34 mln zł, przy średniej wartości dla tej grupy ok. 11 mln zł i współczynniku zmienności sięgającym 48% (odchylenie standardowe na poziomie 5,25 mln zł (tabela 4)). Łącznie małe kasy dysponują aktywami w wysokości 88,5 mln zł, co stanowi jedynie ok. 1/3 przeciętnej wartości kasy w sektorze, zaś w porównaniu do skali działalności największej kasy w Polsce jest to jedynie 1,3%. Na podobne różnice można wskazywać rozpatrując kredyty,

depozyty czy wynik finansowy netto. Oznacza to, że w skali całego sektora kas ich znaczenie jest marginalne – 0,87% (na podobnym poziomie kształtuje się udział w kredytach oraz depozytach). Z kolei udział największej kasy sięga aż 2/3 całego sektora, co jest nadzwyczaj wysokim wskaźnikiem koncentracji.

**Tabela 5. Grupa małych kas (zgodna z listą ustaloną w 2017 r.)
na tle sektora spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2014 r.**

Grupa kas	Kategoria	Aktywa	Kredyty	Depozyty	Wynik netto
		w tys. zł			
Małe kasy	MSKOK w HPR Dąbrowa Górnicza	8271,58	4226,67	7355,2	67,41
	SKOK „Beskidy”	27659,18	15812,47	25148,03	249,38
	SKOK „Bogdanka”	12778,56	8171,68	11462,04	129,84
	SKOK „Mysłowice”	19356,60	10184,31	18117,84	-516,19
	SKOK przy „Dezamet” S.A. w Nowej Dębie	9293,70	7555,17	8212,35	80,57
	SKOK w Elektrowni Bełchatów	14731,61	5118,82	13549,4	22,27
	SKOK w Kostrzynie nad Odrą	12672,36	7024,55	11312,65	39,68
	SKOK w ZWCH „Stilon” S.A.	2387,05	1018,59	2049,67	21
	Suma	107 150,64	59 112,26	97 207,18	93,96
	Średnia	13 393,83	7 389,03	12 150,90	11,75
	Mediana	12 725,46	7 289,86	11 387,35	53,55
	Odchylenie standardowe	7 615,22	4 396,07	7 052,95	226,13
	Współczynnik zmienności (%)	56,86	59,49	58,04	1925,33
Sektor SKOK	Suma	13 889 019,00	7 337 187,00	12 660 638,00	-129 472,0
	Przeciętny SKOK	277 780,38	146 743,74	253 212,76	-2 589,4
	Max SKOK	7 123 733,78	3 801 786,89	6 266 860,53	81 273,6
Wskaźniki struktury		w %			
Udział grupy małych SKOK w sektorze kas		0,77	0,81	0,77	-
Udział max SKOK w sektorze kas		51,29	51,82	49,50	-

Źródło: badania własne na podstawie sprawozdań kas; badania własne na podstawie sprawozdań kas; UKNF, *Informacja o sytuacji spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2014 roku*, Warszawa 2015, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_sytuacji_SKOK_w_2014_41488_58043.pdf

W tabeli 5 przedstawiono charakterystykę ilościową wybranych aspektów działalności małych kas w 2014 r. (biorąc pod uwagę rejestr małych kas z 2017 r.) oraz sektora kas ogółem. Trzy lata wcześniej grupa małych kas była większa, jedna instytucja dysponowała aktywami większymi niż 20 mln zł. Dlatego odchylenie standardowe od wartości średnich oraz współczynniki zmienności przyjmują znacznie większe wartości (tabela 5). Także w 2014 r. małe kasy stanowiłyby jedynie marginalną część sektora na poziomie zbliżonym do 2017 r.

Tabela 6. Wybrane wskaźniki kondycji finansowej grupy małych kas na tle sektora SKOK w 2017 r. oraz 2014 r.

Grupa kas	Kategoria	Kredyty/ suma bilansowa	Depozyty/ suma bilansowa	Wynik netto/ suma bilansowa	Współczynnik wypłacalności	Udział należności regularnych w należnościach	Udział odpisów aktualizujących w kredytach brutto
		(%)					
Rok 2017							
Małe kasy	MSKOK w HPR Dąbrowa Górnicza	51,56	80,98	0,49	13,07	87,78	12,2
	SKOK „Beskidy”	58,49	86,66	0,51	6,46	72,21	28,2
	SKOK „Bogdanka”	70,27	71,62	-1,50	7,25	97,21	3,8
	SKOK „Mysłowice”	30,63	77,49	0,35	12,94	45,61	50,7
	SKOK przy „Dezamet” S.A. w Nowej Dębie	78,06	89,47	0,37	9,69	94,40	4,2
	SKOK w Elektrowni Bełchatów	59,06	68,99	-0,62	8,24	84,62	12,9
	SKOK w Kostrzynie nad Odrą	46,98	78,98	0,33	15,79	84,76	14,7
	SKOK w ZWCH „Stilon” S.A.	44,83	86,45	0,41	15,99	100,00	0,4
	Średnia	54,99	80,08	-	11,18	83,32	15,91
	Odchylenie standardowe	14,96	7,327	-	3,77	0,18	0,17
Współczynnik zmienności (%)	27,21	9,14	-	33,75	21,10	103,79	
Sektor SKOK		59,22	96,10	0,38	2,39	78,89	11,13

Grupa kas	Kategoria	Kredyty/ suma bilansowa	Depozyty/ suma bilansowa	Wynik netto/ suma bilansowa	Współczynnik wypłacalności	Udział należności regularnych w należnościach	Udział odpisów aktualizujących w kredytach brutto
		(%)					
Rok 2014							
Małe kasy	MSKOK w HPR Dąbrowa Górnicza	51,10	88,92	0,81	10,01	bd	bd
	SKOK „Beskidy”	57,17	90,92	0,90	5,08	bd	bd
	SKOK „Bogdanka”	63,95	89,70	1,02	6,68	bd	bd
	SKOK „Mysłowice”	52,61	93,60	-2,67	1,57	bd	bd
	SKOK przy „Dezamet” S.A. w Nowej Dębie	81,29	88,36	0,87	8,05	bd	bd
	SKOK w Elektrowni Bełchatów	34,75	91,98	0,15	-	bd	bd
	SKOK w Kostrzynie nad Odrą	55,43	89,27	0,31	12,77	bd	bd
	SKOK w ZWCH „Stilon” S.A.	42,67	85,87	0,88	14,37	bd	bd
	Średnia	54,87	89,80	-	8,36	bd	bd
	Odchylenie standardowe	13,93	2,40	-	4,44	bd	bd
	Współczynnik zmienności (%)	25,40	2,63	-	53,05	bd	bd
	Sektor SKOK		52,80	91,20	-0,93	2,68	69,6

* W tabeli nie przedstawiono danych dotyczących zróżnicowania grupy małych kas w zakresie jakości portfela oraz odpisów aktualizujących ze względu na brak obowiązku publikowania Informacji dodatkowej sprawozdania finansowego za 2014 r.

Źródło: badania własne. UKNF, Informacja o sytuacji spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2017 r., Warszawa 2018, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_sytuacji_skok_2017_61878.pdf; UKNF, Informacja o sytuacji spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2014 roku, Warszawa 2015, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_sytuacji_SKOK_w_2014_41488_58043.pdf

W 2014 r. wynik całego sektora kas był ujemny, zaś grupa najmniejszych instytucji wypracowała wynik dodatni (przy znacznych różnicach indywidualnych). Warto również nadmienić, że udział największej kasy w 2014 r. wynosił ok. 50% sektora, zatem koncentracja w polskich uniach kredytowych była mniejsza niż w 2017 r.

Kasy jako instytucje tradycyjnego pośrednictwa finansowego korzystają z pozyskanych z rynku środków pieniężnych dla finansowania akcji kredytowej. Biorąc pod uwagę cały sektor rozpatrywanych spółdzielni, udział depozytów sięga 90% sumy bilansowej, zaś kredytów 60%. W grupie małych kas przeciętny udział kredytów w sumie bilansowej w latach 2017 i 2014 wynosi 55% (przy średnich dla sektora kas – 59% w 2017 r. oraz 53% w 2014 r.), co może wskazywać na restrykcyjne podejście w zakresie udzielania finansowania dla członków i preferowania innych form inwestowania pozyskanych funduszy (zauważalne szczególnie w wynikach dwóch instytucji). W 2017 r. udział depozytów w sumie bilansowej kas małych (na poziomie 0,8) jest jedynie nieznacznie niższy niż średnia w sektorze. Wzrost skali inwestowania pozyskanych od członków funduszy w innych instytucjach rynku finansowego (przede wszystkim w Kasie Krajowej oraz bankach), choć sprzyja płynności oraz bezpieczeństwu działalności małych kas, nie jest zgodny z misją oraz określonym ustawowo celem ich działalności – udzielaniem finansowania członkom. Ograniczając akcję kredytową, kasy dokonują transformacji w celu finansowania potrzeb innych społeczności czy też rynków.

W niniejszym opracowaniu wykorzystano współczynnik wypłacalności kas jako miernik adekwatności kapitałowej, wyznaczany zgodnie z specyficznymi dla kas regulacjami wykonawczymi³². W małych kasach wartość współczynnika (na poziomie 11,18%) jest aż ponad 4,5-krotnie wyższa niż jego średnia wartość dla całego sektora (ponadto również znacząco wyższe wartości w małych kasach można zaobserwować dla danych z 2014 r.). Warto zwrócić uwagę, że we wszystkich małych kasach w 2017 r. współczynnik wypłacalności jest na prawidłowym poziomie (jego wartość wynosi co najmniej 5%).

W 2017 r. przeciętna rentowność aktywów w grupie najmniejszych kas jest dużo niższa (0,04%) niż w całym sektorze (0,38%). W grupie małych kas dwie spośród 8 badanych odnotowały straty z działalności, dlatego łączny wynik tej grupy okazał się niższy. Z kolei w 2014 r. małe kasy uzyskały przeciętną rentowność aktywów na poziomie 0,28%, przy ujemnym wyniku całego sektora. Przy tak niskich wskaźnikach rentowności powstaje pytanie, czy możliwa będzie kontynuacja działalności rynkowej małych kas, szczególnie w sytuacji niewielkiej skali działalności i przy relatywnie wysokich kosztach stałych.

Ocena jakości portfela kredytowego opiera się na specyficznych dla kas przepisach wykonawczych, w związku z tym również inne nazwy dla poszczególnych kategorii należności nieregularnych (z prawdopodobieństwem wystąpienia nieściągalności, o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności, nieściągalne), jednak

³² Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 27 sierpnia 2013 r. w sprawie współczynnika wypłacalności spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, Dz.U. 2013, poz. 1102.

o podobnej wysokości rezerw – nazywanych odpisami aktualizującymi³³. Należności regularne obejmują należności, których opóźnienie w spłacie wynosi do 3 miesięcy i sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużnika nie budzi obaw. Wskaźnik udziału tych należności dla grupy małych kas jest wyższy niż w całym sektorze, najwyższa wartość wynosi 100%, przeciętna wartość tego wskaźnika zaniża portfel kredytowy jednej z kas (z udziałem należności regularnych na poziomie 45,6%), która została przejęta przez inny podmiot w 2018 r. Utworzone odpisy aktualizujące są w tej grupie instytucji wyższe niż dla całego sektora kas (15,9% w 2017 r. w małych kasach, przy 11,13% w sektorze), co ma wpływ na niższe wyniki finansowe małych kas. Pogorszenie jakości portfeli kredytowych i konieczność dokonywania odpisów aktualizujących w ciężar kosztów w znacznym stopniu przyczyniły się do ujemnych wyników sektora kas w latach poprzednich³⁴. Według danych UKNF w 2014 r. w kasach odpisy aktualizujące stanowiły aż 20,5% kredytów brutto (tabela 6)³⁵.

Podsumowanie

W konsekwencji wyroku Trybunału Konstytucyjnego w 2017 r. wprowadzono zmiany regulacji prawnych i wyodrębniono małe kasy w grupie spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w Polsce. Oznacza to złagodzenie ingerencji nadzoru finansowego w działalność instytucji podejmujących ograniczone ryzyko ze względu na relatywnie małą skalę działalności. Definicję małej kasy określono w taki sposób, że grupę instytucji spełniających kryterium małej kasy ograniczono tylko do kilku instytucji.

Zakazując małym kasom wydawania pieniądza elektronicznego, nieznacznie ograniczono zakres działalności i ustawowo wprowadzono proporcjonalność obciążeń oraz stosowanych instrumentów nadzorczych. Dotyczy to zmniejszenia liczby formularzy informacyjnych oraz dokumentów sprawozdawczych, choć ich liczba nadal pozostaje dość znaczna. Do grudnia 2018 r. inne uregulowania KNF r. nie uległy korekcie, choć ustawowa proporcjonalność nadzoru może znajdować wyraz w innych działaniach nadzorczych (np. procedurach wewnętrznych), jednak nie są one

³³ Wysokość odpisów aktualizujących wynosi na: należności regularne – 0% podstawy, należności z prawdopodobieństwem wystąpienia nieściągalności (w tym, dla których opóźnienie przekracza 3 miesiące, a nie przekracza 6 miesięcy) – 20%, należności o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności (w tym, dla których opóźnienie przekracza 6 miesięcy, a nie przekracza 12 miesięcy) – 50%, należności nieściągalne (w tym, dla których opóźnienie przekracza 12 miesięcy) – 100%. Przy kwalifikacji należności do poszczególnych kategorii uwzględniana będzie również sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużnika. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 czerwca 2014 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. z 2014 r., poz. 880.

³⁴ M.M. Golec, *Systemowe obciążenia finansowe spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych*, „Bezpieczny Bank” 2014, nr 3, s. 133.

³⁵ Odpisy te jednak były tworzone według bardziej restrykcyjnych aktów wykonawczych. M.M. Golec, *Systemowe obciążenia...*, *op. cit.*, s. 120–121.

publikowane³⁶. Rewizję regulacji w odniesieniu do najmniejszych SKOK należy postrzegać jako działanie pozytywne, poprawiające rozwiązania prawne, które nieadekwatnie ingerowały w swobodę prowadzenia przez nie działalności. Biorąc pod uwagę specyficzne aspekty działalności spółdzielni kredytowych, na które wpływa nadzór finansowy, wprowadzone korekty w odniesieniu do małych kas mogłyby objąć również inne regulowane obszary oraz obniżyć ich obciążenia finansowe.

W 2017 r. małymi kasami było dziewięć instytucji, których znaczenie w sektorze jest marginalne (stanowią one jednak ponad 1/4 wszystkich kas w Polsce). Małe kasy są instytucjami bezpieczniejszymi w porównaniu do pozostałych instytucji sektora, charakteryzują się kilkakrotnie wyższym współczynnikiem wypłacalności oraz większym udziałem należności regularnych w portfelu kredytowym. Jako instytucje cechujące się wyższym poziomem bezpieczeństwa finansowego mogą więc podlegać mniej restrykcyjnym regulacjom ostrożnościowym. Mała skala działalności sprawia, że jedynie restrykcyjna polityka kredytowania pozwala tej grupie mikropodmiotów funkcjonować na konkurencyjnym rynku, bowiem nawet kilka błędnie podjętych decyzji w zakresie finansowania członków może spowodować trudności w kontynuowaniu działalności.

Jednym z kluczowym problemów małych kas jest ryzyko utraty reputacji. Trudności finansowe dużych instytucji sektora kas są przez społeczeństwo postrzegane negatywnie, przyczyniając się do utraty klientów i dodatkowo do zmniejszania skali działalności małych kas z powodu efektu hallo. Małe kasy ze względu na skalę działalności i koszty stałe będą w stanie funkcjonować na rynku finansowym pod warunkiem uzyskania pewnych zwolnień z obowiązków czy ulg w zakresie kosztów systemowych działalności (np. z uwzględnieniem niższych kosztów nadzorczych). Dla tej grupy instytucji ważne jest również rozwijanie rzeczywistych, a nie tylko formalnych więzi członkowskich, a także szeroko rozumiane wsparcie informacyjne (np. w zakresie publikowanie informacji finansowych).

Bibliografia

Wydawnictwa zwarte

Ancyparowicz G., *Sytuacja prawna a standing finansowy spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych*, Biblioteka Kwartalnika Naukowego Pieniądze i Więź, Sopot 2015.

Golec M.M., *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe na rynku usług finansowych w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 2004.

Gup B.E., *Banking and Financial Institutions: a Guide for Directors, Investors, and Counterparties*, John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey 2011.

Herbert A., Pawłowski Sz., Zakrzewski P., *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2014.

³⁶ Wzmianka o nowych regulacjach nie pojawia się nawet w Sprawozdaniu rocznym KNF za 2017 r.

Pelc P., *Nadzór nad spółdzielczymi kasami oszczędnościowo-kredytowymi a nadzór nad innymi instytucjami finansowymi w Polsce*, [w:] *Nowe koncepcje i regulacje nadzoru finansowego. Nadzór makroostabilnościowy, Nadzór bankowy SKOK. Instrumenty finansowe*, pod red. W. Rogowskiego, Oficyna Allerhanda, Kraków–Warszawa 2014.

Zalcewicz A., *Bank lokalny. Studium prawne*, Difin, Warszawa 2013.

Artykuły prasowe i okolicznościowe

Branch B., Grance D., *Technical Guide: Credit Union Regulation and Supervision*, World Council of Credit Unions, Madison 2008.

Cuevas C., Fischer K.P., *Regulation and Supervision of Cooperative Financial Institutions Issues in Governance, Regulation, and Supervision*, „World Bank Working Paper” 2006, no. 82.

Cull R., Demirgüç-Kunt A., Morduch J., *Does Regulatory Supervision curtail Microfinance Profitability and outreach?*, „World Bank Working Paper” 2009, no. 4748.

Goddard J., McKillop D., Wilson J.O.S., *U.S. Credit Unions: Survival, Consolidation, and Growth*, „Economic Inquiry” 2014, vol. 52, no. 1.

Golec M.M., *Systemowe obciążenia finansowe spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych*, „Bezpieczny Bank” 2014, nr 3 (56).

Khafagy A., *Regulation, supervision and deposit insurance for financial cooperatives: an empirical investigation*, „Annals of Finance” 2018, vol. 14, Iss. 2.

McKillop D.G., Wilson J.O., *Credit Unions: A Theoretical and Empirical Overview*, „Financial Markets, Institutions and Instruments” 2011, vol. 20, no. 3.

Orzeszko T., *Banki spółdzielcze i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe w Polsce – podobieństwa oraz różnice*, „Bezpieczny Bank” 2014, nr 4.

Dokumenty prawne

Dyrektywa 2013/36/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, Dz.U. UE L 176 z 27 czerwca 2013 r.

Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, tekst jednolity, Dz.U. 2018 poz. 2386 ze zm.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 27 sierpnia 2013 r. w sprawie współczynnika wypłacalności spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, Dz.U. 2013 poz. 1102.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 lipca 2015 r. sygn. akt K 41/12, Dz.U. 2015 poz. 1158.

Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 28 czerwca 2017 r. w sprawie sprawozdań spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych oraz Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej, Dz.U. 2017 poz. 1455.

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. 2018 poz. 268.

Materiały internetowe

Kisiel M., *Małe SKOK-i będą mogły pożyczać na krótko*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Male-SKOK-i-beda-mogly-pozyczac-na-krotko-7492057.html>

GUS, *Wyniki finansowe spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2013 r.*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-finansowe/wyniki-finansowe-spoldzielczych-kas-oszczednosciowo-kredytowych-w-2013-r-,16,1.html>

GUS, *Wyniki finansowe spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2017 r.* <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-finansowe/wyniki-finansowe-spoldzielczych-kas-oszczednosciowo-kredytowych-w-2017-roku,16,5.html>

NBP, *Raport o stabilności systemu finansowego. Grudzień 2018 r.*, Warszawa 2018, <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemfinansowy/stabilnosc.html>

Świętochowska E., *Małe SKOK-i poza nadzorem*, „Gazeta Prawna” 2016, <https://prawo.gazeta-prawna.pl/artykuly/1000789,skok-pieniadze-nadzor.html>

UKNF, *Informacja o sytuacji spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2017 r.*, Warszawa 2018, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_sytuacji_skok_2017_61878.pdf

UKNF, *Informacja o sytuacji spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w 2014 roku*, Warszawa 2015, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_sytuacji_SKOK_w_2014_41488_58043.pdf